

LIETUVOS SOCIALINIŲ EKONOMINIŲ RIZIKŲ ANALIZĖ EUROPOS SAJUNGOS ŠALIŲ KONTEKSTE

Artūras Jurgelevičius

Lektorius

Vilniaus kooperacijos kolegija

Ekonomikos ir finansų katedra

El. paštas: JurgeleviciusArturas@yahoo.co.uk

Globalizacijos sąlygomis Lietuvos ekonomiką ir visuomenę veikia tiek vidaus, tiek išorės procesai. Ekonominė finansinė krizė sukėlė sunkias pasekmes Lietuvos ekonominiam ir socialiniam vystymuisi. Ekonominės krizės laikotarpiu valstybės skola padidėjo 2,5 karto, valstybės skolos valdymo išlaidos siekia 2% BVP, dešimtmečio ekonomikos augimo skatinamas užimtumas nukrito į 2000 m. lygį. Be ekonominės recesijos sukeltų pasekmių Lietuvos ekonomikos augimą riboja struktūriniai demografiniai ir ekonominiai veiksniai. Senėjanti visuomenė, aukštas mirtingumas ir žemas gimstamumas, didžiausia santykinė emigracija Europos Sąjungoje, menkas aukštųjų technologijų vystymasis ir eksporto diversifikacijos stoka kelia rimtų iššūkių Lietuvos ekonomikos proveržiui artimiausią dešimtmetį.

Reikšminiai žodžiai: *Lietuvos socialinės ekonominės rizikos, ekonomikos augimas*

Įvadas

Straipsnyje analizuojami socialiniai ekonominiai faktoriai, galimai ribosiantys Lietuvos ekonomikos vystymąsi iki 2020 m. Nuolat ir intensyviai besikeičianti aplinka verčia kelti klausimus, kaip ir kokie socialiniai ekonominiai veiksniai, įvertinus jų tendencijas, daro įtaką Lietuvos ekonomikos augimo tempams. Pažymėtina, kad 2008–2012 m. ekonomikos nuosmukio atsigavimas yra sąlyginis klausimas, kadangi keičiantis globalioms ekonominėms konjunktūroms ekonomikos kiekybinių charakteristikų kaita retai sukuria prielaidas kokybiniam jų proveržiam. Be to, remiantis tarptautinių institucijų projekcijomis, prognozuojamas banguotas ir lėtas tiek Europos, tiek Lietuvos ekonomikų atsigavimas, o besivystančių ekonomikų augimo tempų lėtėjimas daro ir darys poveikį Lietuvos ekonomikos augimo tempams.

Tyrimo objektas – socialiniai ekonominiai rizikos faktoriai, darantys poveikį Lietuvos ekonomikos augimo tempams.

Tyrimo tikslas – nustatyti socialinius ekonominius rizikos faktorius, darančius ir darysiančius įtaką Lietuvos tvariai ekonomikos plėtrai.

Tyrimo metodai – tyrime naudojami mokslinės literatūros ir statistikos analizės, matematiniai skaičiavimo, loginės abstrakcijos metodai.

1. Šalies rizikos vertinimo teorinės prielaidos

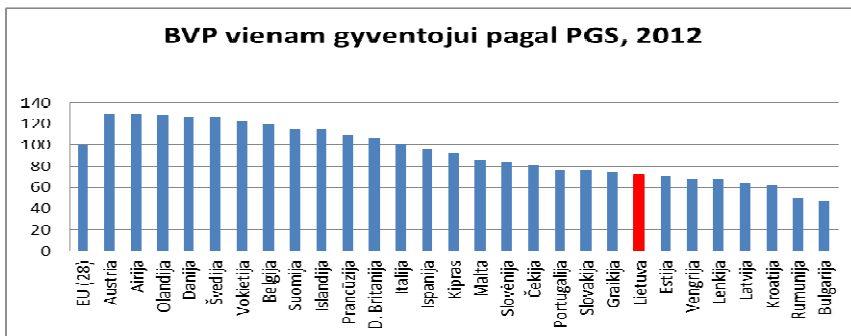
Šalies rizikos vertinimas yra sudėtingas ir sisteminis procesas. Kiekviena ekonominė sistema ir šalies ekonomika turi bendrus bruožus ir specifines kokybines ir kiekybines charakteristikas. Be jokios abejonės, skirtingi socialiniai ekonominiai rodikliai skirtingų šalių yra suponuoti dėl istorinių vystymosi priežasčių, visuomeninių socialinių preferencijų, natūralių gamtos išteklių, glūdinčių šalies geografinėje teritorijoje, skirtingų kultūrinių ypatumų. Pastaruoju metu šalies rizikos vertinimas sulaukia vis daugiau dėmesio, kadangi tradiciškai naudojami makroekonominiai kriterijai neatspindi šalies vystymosi potencialo, menkai identifikuoja socialines ekonomines rizikas ar veiksnius, ribojančius konkrečios šalies ekonomikos augimo tempus ir struktūrinius pokyčius. Todėl mokslinėje literatūroje vis daugiau dėmesio skiriama ne tik kiekybiniais, bet ir kokybiams rodikliams, vertinant kokybinius ar struktūrinius pokyčius šalyje.

Daug dėmesio analizuojant šalies ekonomikos problemas, skyrė Lietuvos mokslininkai. Rakauskienė ir kt. (2006, 2011) dėmesį skiria socialinėms problemoms, egzistuojančioms šalyje. Mokslininkė atkreipia dėmesį į visuomenės kokybinių parametru svarbą, vertinant šalies ekonomiką ir visuomenės gerovę. Melnikas (2010, 2012) dėmesio skiria žinių ekonomikos kūrimo teorinėms prielaidoms, inovacijų visuomenėje ir ekonomikoje svarbai, verslo struktūrų internacionalizacijos būtinumui, siekiant didinti gyvenimo standartus ir visuminį produktyvumo lygį. Grebliauskas ir kt. (2008) ir Vasiliauskas (2000, 2004) analizuoja strateginio formavimo ir įgyvendinimo ypatumus, identifikuoja ekonomikos sritis, nuo kurių priklauso ekonomikos augimą ribojantys arba skatinantys veiksniai. Mokslininkės Tvarionaviečienės ir kt. (2010) darbai apima ekonomikos produktyvumo paieškas, ekonominės struktūros pokyčius, kaip ekonomikos augimo tempus lemiančius veiksnius, konkurencingumo tyrimus. Kuodis (2009) periodizuoja Lietuvos ekonomikos vystymąsi, identifikuodamas esmines Lietuvos ekonominės sistemos problemas pagal laikotarpius. Reikšmingą indėlį analizuojant Lietuvos ūkio problemas įnešė Dužinskas ir kt. (2010, 2011). Lydeka (2001) tiria fundamentalius rinkos ekonomikos virsmo procesus ir analizuoja ekonomiką kaip sistemą, numatydamas teorinius ekonominės sistemos ryšius ir elementų sąsajas. Gylys (2003, 2008a, 2008b) vertina įvairius vidinius ir išorinius ekonominės raidos procesus globalizacijos kontekste.

2. Socialiniai ekonominiai rizikos faktoriai, galintys riboti Lietuvos ekonomikos vystymąsi iki 2020 m.

Lietuva, sėkmingai įgyvendindama „Europa 2020“ strategijos prioritetus, tikslus ir derindama iniciatyvas, per ateinančių dešimtmetį galėtų išnaudoti globalizacijos teikiamą naudą, skatindama ekonomikos augimą ir užimtumą. Dalyvaudama sąžiningose ir atvirose Europos ir pasaulio ekonomikos rinkose, labiau integruotąsi į europines ekonomines struktūras, modernizuotų šalies ūkio struktūrą. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad daugelis socialinių ekonominių problemų ir tendencijų Europoje nėra svetimos ir Lietuvai. Lietuvą ir kitas ES nares sieja panašūs iššūkiai ir tendencijos – senėjanti visuomenė, žemas gyventojų prieaugis, didelė socialinė atskirtis ir skurdas, vyraujanti socialinė fragmentacija,

jaučiamos finansų ekonominės krizės pasekmės, vangus ekonomikos augimo tempų atsigavimas, mažėjantis pajamų skirumas tarp kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos. Taip pat vienija bendras siekis kurti žinioms imlią ekonomiką, paremtą inovacijomis, kurti energetiką, grįstą atsinaujinančiais šaltiniais ir kt. Todėl ES, skirdama ypatingą dėmesį šioms sritims ir problemoms spręsti, sudarys palankias prielaidas Lietuvos socialinei ekonominei pažangai nelengvų iššūkių akivaizdoje. ES taip pat kelia ir kitus globalius tikslus, tokius kaip kova su klimato kaita, tačiau iš esmės Lietuva šioje srityje gali įnešti labai menką indėlį.



1 pav. BVP vienam gyventojui pagal PGS, 2012 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal EUROSTAT duomenis

Pagal 2012 m. bendrojo vidaus produkto (BVP) gyventojui rodiklį, apskaičiuotą remiantis perkamosios galios standartais (PGS), Lietuva siekia 72% 28 ES valstybių vidurkį. Lietuva tarp 28 ES narių užima 21 vietą, aplenkdamą Latviją, Estiją, Rumuniją, Bulgariją, Vengriją ir Lenkiją. Todėl Lietuva privalo siekti sumažinti nacionalinės ekonomikos išsivystymo lygio atsilikimą nuo ES vidurkio. Dar daugiau, Lietuva turi ne tik pasiekti ES vidurkį, bet jį ir pralenkti.

Pateiktos 1 lentelės duomenys yra paskaičiuoti remiantis sudėtinių palūkanų formule:

$$Y_t = Y_0(1 + r/100)^t,$$

čia Y_t ir Y_0 žymi realų BVP vienam gyventojui t metais ir baziniais metais atitinkamai, o r – vidutinį metinį augimo tempą (realusis BVP augimas).

Sudėtinių palūkanų formulė priskaičiuoja BVP augimą vis nuo didesnio praėjusių metų BVP vienam gyventojui. Lietuva, viršydama tik 1 proc. ES vidutinį metinį ekonomikos augimo tempą, ES ekonomikos plėtos lygį turėtų pasiekti tik 2081 m., o viršydama 10 proc. vidutinį ES metinį ekonomikos augimą, 2/3 karto atsilikimą galėtų įveikti 2020 m. Tačiau tokiu atveju, ES šalių ekonomikos augimo tempai per ateinančius 10 metų turėtų būti vos 1 proc. arba netgi 0 proc. Toks ES ekonomikos plėtos scenarijus yra mažai tikėtinas ir beveik neįmanomas.

Tuo labiau, kad Lietuvos augimas priklauso ir nuo ES šalių augimo, kadangi didžioji dalis prekybos apyvartos – apie 60 proc. yra būtent su ES šalimis. Jei Lietuva 2/3 atsilikimą siektų panaikinti strategijos „Lietuva 2030“ laikotarpio pabaigoje, t.y. 2030 m., tokiu atveju Lietuvos ekonomikos augimo tempai turėtų viršyti bent 4 proc. ES vidutinį ekonomikos augimo tempą. Tuomet strategijos

„Europa 2020“ įgyvendinimo pabaigoje, t.y. po 6 metų, Lietuva pasiektų 80 proc. ES vidutinio materialinės gerovės lygio.

1 lentelė. Lietuvos ekonomikos augimo tempų Europos Sąjungos kontekste modeliavimas

Lietuvos BVP 1 gyventojui (pagal PGS vidutinis metinis augimas)	ES BVP 1 gyventojui (pagal PGS) vidutinis metinis augimas					
	0%	1%	2%	3%	4%	5%
70	***	***	***	***	***	***
1%						
2%	35	70	***	***	***	***
3%	23	35	71	***	***	***
4%	18	24	36	72	***	***
5%	14	18	24	36	72	***
6%	11	14	18	24	36	73
7%	10	12	14	18	24	36
8%	9	10	12	15	15	25
9%	8	9	10	12	15	19
10%	7	8	9	11	12	15

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Vasiliausku, 2010 m.

2 lentelė rodo tarptautinių ir Lietuvos institucijų BVP artimiausių metų projekcijas. Pagal projekcijas matyti, kad Lietuvos BVP augimo tempai prognozuojami vieni didžiausi Europoje – iki 4,3% per metus. Tačiau Euro zonos BVP augimo tempai yra ganėtinai menki, siekiantys vos 1,8–2,0%. Vokietijos, didžiausios ekonomikos Europoje ir ketvirtos ekonomikos pasaulyje, augimo tempas taip pat yra nuosaikus ir artimiausiais metais priartės iki 2% per metus augimo ribą. Atsižvelgiant į aukščiau atliktus skaičiavimus, galima teigti, kad Lietuvos ekonomikos augimo tempai nėra pakankami, siekiant panaikinti atsilikimą nuo Europos Sąjungos materialinės gerovės vidurkio. Esant panašioms ekonomikos prielaidoms, Lietuvai panaikinti atsilikimą iki 2020 m. yra beveik nerealu. Euro zonos augimo tempams vidutiniškai esant 2%, o Lietuvos ekonomikos augimo tempams 4%, kaip prognozuoja tarptautinės institucijos, Lietuvos materialinės gerovės priartėjimas prie Europos Sąjungos vidurkio tikėtinas tik po 36 metų, t.y. 2050. Lietuvai norint pasiekti Europos Sąjungos materialinės gerovės vidurkį strategijos „Lietuva 2030“ įgyvendinimo laikotarpio pabaigoje, t.y. 2030 m., Lietuvos ekonomikos augimo tempai turėtų siekti ne mažesnę kaip 7% realų BVP augimą vidutiniškai kasmet.

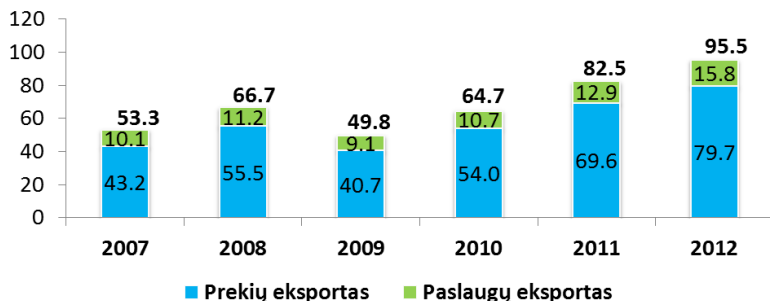
2 lentelė. Realus BVP augimo projekcijos

Institucija	Šalis	Metai		
		2014	2015	2016
Europos Komisija				
	Lietuva	3,5	3,9	n/d
	Vokietija	1,8	2,0	n/d
	Euro zona	1,2	1,8	n/d
Tarptautinis Valiutos Fondas				
	Euro zona	1,0	1,4	n/d
	Lietuva	n/d	n/d	n/d
	Vokietija	1,6	1,4	n/d
	Rusija	2,0	2,5	n/d
Lietuvos bankas				
	Lietuva	3,6	3,8	n/d
Lietuvos Respublikos finansų ministerija				
	Lietuva	3,4	4,3	4,0

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis EK, TVF, LB LR Finmin duomenimis

Ekonominė finansų krizė pakoregavo Lietuvos ekonomikos vystymosi trajektoriją. Lietuva yra maža ir atvira ekonomika, glaudžiai susijusi su tarptautinėmis rinkomis, todėl Lietuvos ekonominė trajektorija didele dalimi priklauso nuo globalios ir regioninės ekonominės konjunktūros ir jos trajektorijos.

Lietuvos eksportas, 2007-2012 m., mlrd. Lt



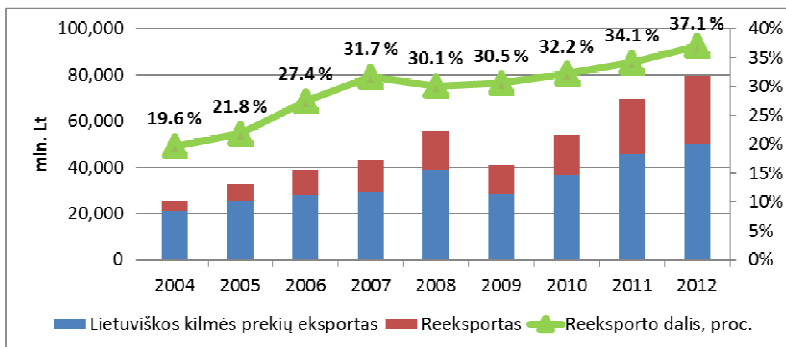
2 pav. Lietuvos eksporto dinamika

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis "Versli Lietuva" duomenimis

Atvira ir maža ekonominė sistema turi du aspektus: tokia ekonomika yra lengvai pažeidžiama ekonomikos recesijos ciklui, todėl ir nuosmukis būna staigus ir gilus. Iš kitos pusės, atvira ekonomika greitai adaptuojasi prie išorinių turbulencijų. Tai liudija ir Lietuvos atvejis: 2008–2010 metais Lietuvos ekonomika smuko milžiniškais tempais, sudarydama 17% BVP, tačiau po ekonominės recesijos Lietuva taip pat pasižymėjo vienu greičiausiu ekonomikos augimo tempu visoje Europos Sąjungoje.

Lietuvos ekonomikos atvirumą rodo eksporto mastai. Iš 2 pav. matyti Lietuvos eksporto struktūra. Didžioji dalis eksporto sudaro prekių eksportas – beveik 80 mlrd. 2012 metais, tuo tarpu paslaugų eksportas sudaro beveik 16 mlrd. Lt, o tai yra 16,6% viso šalies eksporto.

Lietuviškos kilmės eksportas nuolat auga ir per 8 metus padidėjo dvigubai. Pažymėtina, kad reeksporto dalis, kuri yra eksportuojama į Rytų rinkas, nuolat auga bendrame eksporte. Iš esmės, tai liudija, kad Lietuva išnaudoja palankią geografinę situaciją. Reeksporto dalis bendrame eksporte nuolat auga ir 2012 m. padidėjo 2 kartus, palyginti su 2004 m., sudarydama 37,1% viso šalies eksporto.

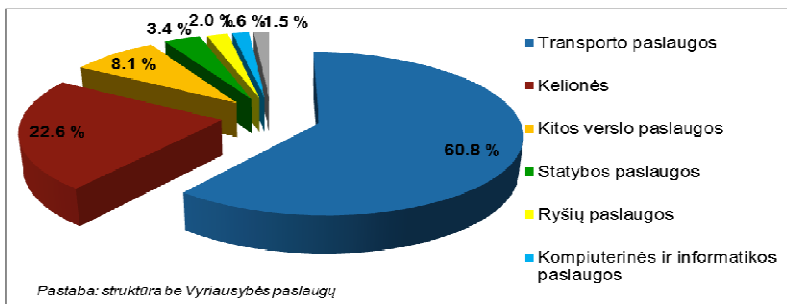


3 pav. Eksporto struktūra pagal kilmę

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Versli Lietuva“ duomenimis

Analizuojant Lietuvos eksporto struktūrą, galima teigti, kad pramonės struktūra yra mažai pasikeitusi per pastaruosius dešimtmečius, o dominuoja tos pačios pramonės šakos: baldų pramonė, mineralinis kuras, trašos ir cheminiai produktai, plastikas ir jų dirbiniai, pienas ir pieno produktai. Pramonės eksportas grindžiamas žaliavine produkcija ir pigia darbo jėga. Todėl aštrėjant konkurencijai užsienio rinkose, Lietuvos eksportuotojų pelno marža labai priklausys nuo žaliavų kainų globalioje rinkoje, ypač besivystančių šalių paklausos. Didėjant nominaliam darbo užmokesčiui, kuris 2013 m. buvo 2233Lt, didėja eksportuotojų sąnaudos, kurios mažina paskatas į įmonių mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą (MTTP). Lietuvos eksportuotojai bene mažiausiai investuoja į MTTP visoje Europos Sąjungos erdvėje. Todėl Lietuvos gamintojai bus priversti investuoti į inovatyvius produktus, inovatyvius valdymo metodus ir agresyviau ieškoti naujų rinkų nebūtinai Europos ribose.

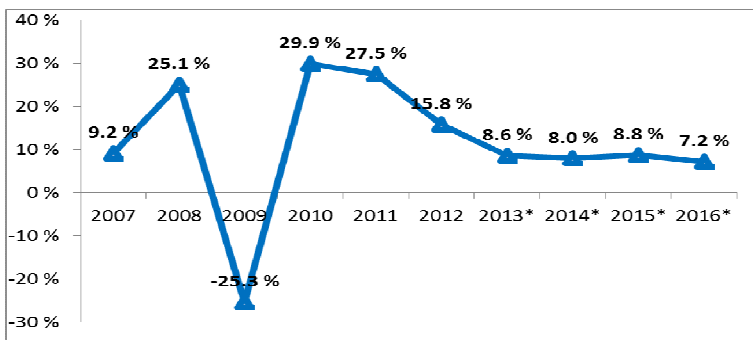
Žinioms imlių paslaugų dalis bendrame eksporte 2012 m. siekė tik 14% viso paslaugų eksporto, kai ES vidurkis yra beveik 50% visų eksporto paslaugų. 2012 m. Lietuvos aukštųjų technologijų produkcijos eksportas sudarė 6,5%, kai ES šalių vidurkis siekė 15%. Todėl siekiant užtikrinti spartų ir tvarų augimą, būtina modernizuoti šalies pramonės struktūrą, didinti eksporto ir ypač paslaugų eksporto apimtį, didinti finansavimą švietimui, moksliniams tyrimams. Atkreiptinas dėmesys, kad Nacionalinėje reformų darbotvarkėje minimi rodikliai bei tikslai eliminuoja tą aplinkybę, kad Lietuvos ekonomikos augimo tempai tiesiogiai priklauso nuo Lietuvos eksporto rinkų.



4 pav. Eksporto paslaugų struktūra

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Versli Lietuva“ duomenimis

Pastaruoju metu Lietuvos eksportas į NVS rinkas didėja ir vidutiniškai sudaro beveik 30% viso eksporto. Taip pat tampa akivaizdu, kad materialinės gerovės lygio vidurkis tarp ES šalių pasiekimas yra beveik neįmanomas Lietuvai uždavinys nagrinėjamu laikotarpiu. Lietuva, siekdama užtikrinti spartų ir tvarų ekonomikos augimą, privalo orientuoti eksporto srautus į augančių Azijos ir Rytų Europos regionų rinkas, tokias kaip Rusija, Baltarusija, Mongolija, Kazachstanas, Gruzija, Turkmėnistanas ir kitas, kurių augimo tempai per artimiausius 5 metus vidutiniškai sieks 5–7% BVP.



5 pav. Lietuvos eksporto tendencijos iki 2016 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Versli Lietuva“ duomenimis

3 lentelė rodo gyventojų skaičiaus kitimą pagal keturis scenarijus: S1 – bazinis scenarijus, S2 – koreguotas bazinis scenarijus (atsižvelgiant į EK korekcijas), S3 – optimistinis scenarijus, S4 – pesimistinis scenarijus. Visi scenarijų skaičiavimai rodo, kad gyventojų skaičius mažėja. Baziniai scenarijai S1 ir S2 rodo, kad nagrinėjamu laikotarpiu gyventojų skaičius 2020 m. turėtų būti apie 2,9 mln., o 2030 m. apie 2,8 mln.. Optimistinis scenarijus S3, kai aukštas gimstamumas ir žemas mirtingumas, turėtų suformuoti beveik 3 mln. gyventojų visuomenę Lietuvoje 2030 m. Remiantis pesimistiniais skaičiavimais, populiacija Lietuvoje turėtų ženkliai mažėti ir nagrinėjamu laikotarpiu sudaryti 2,89 mln. ir 2,7 mln. gyventojų atitinkamai. Pastebima tendencija, kad iki 2020 m., nesant

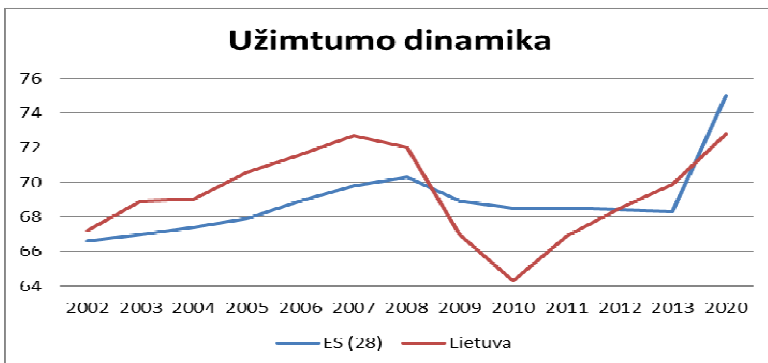
nenumatytiems veiksniams, gyventojų skaičius ženkliai neturėtų keistis. Esminė gyventojų skaičiaus takoskyra atsiranda po 2025 m., todėl iki to laiko tinkamai nesuvaldant galimų neigiamų scenarijų, visuomenės demografinė struktūra gali transformuotis ir sukelti labai sunkius ekonominius, socialinius padarinius šalies viešiesiems finansams. Siekiant išvengti neigiamų padarinių valstybės raidai, būtina formuoti kompleksinę demografinės situacijos gerinimo politiką.

3 lentelė. Gyventojų skaičiaus prognozė pagal keturis scenarijus

	2015	2019	2023	2027	2035
S1	2,95	2,92	2,88	2,84	2,76
S2	2,95	2,90	2,85	2,79	2,67
S3	3,00	3,00	2,98	2,97	2,96
S4	2,95	2,89	2,80	2,70	2,55

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis World Population Prospects: The 2010 revision, Europos Komisijos prognozės Lietuvai (The 2009 Ageing Report)

Vienas iš Europa 2020 tikslų yra padidinti užimtumą 20–64 metų gyventojų grupėje nuo 69% iki 75% Europos Sąjungos narių vidurkiu. Kaip matyti iš 6 pav., 2008 m. ES (28) užimtumo vidurkis siekė 70%. Tačiau 2008 m. ekonominė recesija, kuri kilo žlugus Lehmann Brothers 2008 m. rugsėjo mėn., sumažino ES (28) šalių užimtumo rodiklį iki 68,6% 2010 m. Nedarbo lygis Europos šalyse buvo nevienodas, tačiau tokios šalys, kaip Ispanija, Airija, ypač nukentėjo dėl nekilnojamojo turto burbulų, ir jų užimtumo rodikliai sumažėjo nuo 70% ir 74% 2007 m. iki 62,5% ir 65% atitinkamai.



6 pav. Užimtumo ES (28) šalyse ir Lietuvoje dinamika ir 2020 m. užimtumo tikslas

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Eurostat 2014

Kaip matyti iš 6 pav., ES šalių užimtumo rodiklio vidurkis nuo 2000 m. iki recesijos 2008 m. padidėjo nuo 66% iki 70%, kai ekonomika vidutiniškai augo 7–8% BVP. Tuo tarpu Lietuvos užimtumo rodikliai kito nuo 67% 2002 m. iki 72,9%

2007 m. Recesijos metu Lietuvos užimtumo rodiklis krito iki 64,4%. Kitaip tariant, per 6 metus užimtumas padidėjo 4%, o recesijos metu per 2 metus užimtumo rodiklis sumažėjo 8,5% – per tris kartus trumpesnę laikotarpį užimtumas sumažėjo du kartus. Todėl finansinė krizė, prasidėjusi JAV, paplitusi Europoje, skaudžiai palietė Lietuvą ir nubraukė beveik dešimtmetį trukusias pastangas didinti ekonomikos išsivystymo lygį, gerinti Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybę.

6 pav. rodo Lietuvos užimtumo prognozes per ateinančius 8 metus. Bendras užimtumo lygis 2020 m. turėtų būti 72,8% ir tai yra viso labo tik 0,1% mažesnis rodiklis negu 2007 m. 72,9%.

Užimtumo rodiklio pasiekiamumas yra labai abejotinas dėl kelių priežasčių. Pirma, per ateinančius 8 metus Lietuvos ekonomikos augimas prognozuojamas vidutiniškai 4% BVP bazinio scenarijaus atveju. Tai yra beveik 2 kartus mažesnis augimas negu buvo 2002–2008 m., kai buvo pasiektas 4% užimtumo padidėjimas. Kad per ateinančius metus iki 2020 m. būtų pasiektas 72,8% užimtumas, t.y. 5,6% didesnis nei 2011 m. 67,2%, Lietuvos ekonomikos augimo tempai turi mažiausiai viršyti 10% kasmet. Remiantis susiklosčiusiomis socialinėmis ekonominėmis tendencijomis, labiausiai tikėtinas bazinis scenarijus, atsižvelgiant į gyventojų skaičiaus mažėjimą, gresiančius emigracijos srautus bei visuomenės natūralaus prieaugio kitimą, esant vidutiniškai 4% BVP ekonomikos augimo tempui, 2020 m. bendras užimtumo lygis gali siekti 70%. Optimistinio scenarijaus atveju, užimtumas gali siekti 70,2%, esant tai aplinkybei, kad ekonomikos augimo tempai sieks 6% BVP vidutiniškai kasmet.

3. Socialinė atskirtis – Lietuvos ekonomikos augimą ribojantis veiksnys

Strategijoje Europa 2020 iškeltas ambicingas tikslas sumažinti 20 mln. asmenų, kurie yra socialinės atskirties zonoje. Remiantis EUROSTAT duomenimis pateikiamoje socialinės atskirties koncepcijoje, galima išskirti tris socialinės atskirties komponentus. Namų ūkis laikomas socialinėje atskirtyje, jeigu tenkina bent vieną iš šių sąlygų: a) skurdo rizikoje gyvenantys asmenys (po socialinių išmokų); b) su dideliu materialiniu nepriteklumi susiduriantys asmenys; c) labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenantys asmenys. Skurdo rizikoje gyvenantys asmenys apibrėžiami, kaip asmenys, kurių disponuojamos pajamos sudaro 60% ir mažiau šalyje disponuojamų pajamų medianos. Su dideliu materialiniu nepriteklumi susiduriantys asmenys apibūdinami, kaip populiacijos dalis, kuri tenkina bent 4 iš devynių materialinio nepritekliaus požymių, kurie suvokiami kaip gyvenimo kokybės bruožai. Taigi namų ūkis laikomas materialinio nepritekliaus zonoje, jeigu negali: 1) apmokėti būsto paskolos ar būsto nuomos, komunalinių paslaugų ar nevykdyti kitų kreditorinių įsipareigojimų; 2) kasmetinių atostogų išvykti už namų ribų; 3) negali įpirkti mėsos, vištienos ar žuvies bent kas antrą dieną; 4) susidūrus su nenumatytomis finansinėmis išlaidomis, gręstų atsidurti skurdo rizikos zonoje; 5) įsigyti telefono; 6) įsigyti spalvoto televizoriaus; 7) įsigyti skalbimo mašinos; 8) įsigyti automobilio; 9) įstengti tinkamai apšildyti gyvenamąjį plotą.

Labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenantys asmenys apibrėžiami, kaip darbingo amžiaus asmenys, kurie per pastaruosius metus dirbo mažiau negu 20% tokio darbo laiko, kurį būtų dirbę 100% darbo dienų per metus, jeigu turėtų darbą.

Lietuvos gyventojų pajamų nelygybė yra viena didžiausių Europos Sąjungos šalyse: mažiausias nelygybės skirtumas tarp 20% daugiausiai ir 20% mažiausiai uždirbančių gyventojų yra nuo 3,3 iki 3,8 kartų fiksuojamas Austrijoje ir Liuksemburge, tuo tarpu didžiausias yra Lenkijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Portugalijoje – nuo 6,5 iki 8,2. Taip pat Lietuvos gyventojų vartojimo arba išlaidų diferenciacija turi labai dideles disproporcijos charakteristikas. Gyventojai, kurie patenka į pirmus du decilius pagal gaunamas pajamas, didžiąją dalį lėšų skiria pirmo būtinumo reikmėms, t.y. – maistui, kitam būtinam vartojimui. Todėl šie gyventojai labai menkai gali skirti dėmesio laisvalaikiui, sveikatai, švietimui, kultūrai, sportui ir kitiems tikslams – tiems veiksniams, nuo kurių labiausiai priklauso gyvenimo kokybė. Palyginus kraštutinius decilius (I ir X decilius), galima teigti, kad vyrauja didelė nelygybė. I decilio gyventojai maistui skiria net 55% savo pajamų, tuo tarpu X – 22%. Poilsiu I decilio gyventojai skiria vos iki 2% savo pajamų, tuo tarpu X – 8% (Rakauskienė, 2011).

Socialinė atskirtis pastebima visoje Europoje, tačiau reikia pabrėžti, kad Lietuvoje ši problema yra itin opi. 2010 metų Gyventojų pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo duomenimis, skurdo riziką ar socialinę atskirtį patyrė 1 109 tūkst. gyventojų arba 33,4% Lietuvos gyventojų, o 2012 m. šis rodiklis pasiekė 39%. Remiantis „Strategijos Europa 2020 socialinė dimensija“, Socialinės apsaugos komiteto 2011 m. ataskaita, matyti, kad po Latvijos, Bulgarijos ir Rumunijos Lietuvoje santykinai yra daugiausiai žmonių, kurie yra materialiniame nepritekliuje arba kuriems jis gresia. Didelė socialinė diferenciacija neigiamai veikia visuminę paklausą, o ekonomikos recesijų metu tokia visuomenė sunkiai pasipriešina, o vėliau ir atsisato savo perkamosios galios pajėgumus. Ekonomikos Nobelio premijos laureatas J. Stiglitz (2012) teigia, kad socialinė atskirtis mažina visuminę paklausą, daugiau žmonių negali įgyti aukštojo išsilavinimo, smarkiai sumažėja socialinis mobilumas visuomenėje.

Išvados

Ekonomikos nuosmukio padariniai Lietuvai jaučiami iki šiol. Vienas sparčiausių ekonomikos augimo tempų Europos Sąjungoje buvo palydėtas viena iš giliausių ekonomikos recesijų Europoje. Dešimtmečio kiekybinių ir kokybinių charakteristikų kaupimas buvo nubrauktas vos per keletą metų. Nepaisant to, Lietuvos ekonomikos išsivystymo lygis siekia 72% Europos Sąjungos vidurkio. Nustatyta, kad Lietuvai norint priartėti prie Europos Sąjungos ekonominės gerovės vidurkio 2030 m., vidutiniškai BVP augimo tempai turėtų viršyti ne mažiau kaip 4% Europos Sąjungos ekonomikos augimo tempo vidurkio. Iš kitos pusės, euro zonos valstybėms projektuojamas menkas ekonomikos augimas artimiausiais metais. Be to, Lietuvos eksporto struktūra menkai transformavosi per pastarąjį dešimtmetį, nesukuriant didesnės vertės ir konkurencingesnės produkcijos užsienio rinkose. Santykinis paslaugų ir aukštųjų technologijų

eksportas yra daugiau kaip 2 kartus mažesnis nei pažangiose Vakarų Europos valstybėse. Pažymėtina, kad didelė socialinė atskirtis, emigracijos mastai, menkas gyventojų prieaugis, senėjimo procesai neigiamai veikia visuminę paklausą ir vidaus vartojimą. Nusilpusi vidaus paklausa mažina iniciatyvas verslo subjektams investuoti į inovatyvias ir pažangias technologijas ir produktus. Dar daugiau, ilgesniu laikotarpiu sumažėjusi vidaus paklausa mažins PVM surinkimą, o PVM įplaukos į valstybės biudžetą sudaro 50% viso nacionalinio biudžeto. Įvertinus kitus didėjančius valstybės socialinius, finansinius ir ekonominius išipareigojimus, nacionalinė valdžia bus priversta plėsti mokestinę bazę ir didinti mokesčių tarifus juridiniams ir fiziniams asmenims.

Literatūra

- Dužinskas R. (2010). Europos Sąjungos raida ir funkcionavimas. Mokomoji knyga. I dalis. – Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas, sp. l. 6, 25, 100 p. ISBN 978-9955-20-517-3.
- Dužinskas, R., Briušková O. (2011). Ar palankus Rytų vėjas? Lietuvos ir Rusijos ekonominių santykių būklė ir perspektyvos. – *Ekonomika ir visuomenė*. 2011-8(131), p. 18-18. ISSN 1392-5601.
- Europos statistikos duomenų bazė EUROSTAT. [interaktyvus] prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.
- Gyls, P. (2003). Lietuvos socialinės bei ekonominės plėtros dimensijos ir veiksniai: paradigimų konkurencija, Filosofija. *Sociologija*. Nr. 3.
- Gyls, P. (2008a). *Ekonomika, antieconomika ir globalizacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Gyls, P. (2008b). On the scope of the science of economics: a holistic approach, *Transformations in Business & Economics* 7(3).
- Grebliauskas, A., Miliauskas, G. (2008). Valstybės valdymo makro strategijos formavimas. ISSN 1392-1141. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*: 2008.47.
- Kuodis, R. (2009). Lietuvos ekonomikos transformacija 1990-2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos. Pinių studija. Lietuvos Bankas.
- Lydeka, Z. (2001). *Rinkos ekonomikos tapimas: teoriniai svarstymai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas Monografija.
- Lietuvos statistikos departamentas. (2012). Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/>
- Melnikas, B. (2010). Europe of Knowledge: sustainable development. *European integration studies*. No. 4. ISSN 1822-8402.
- Melnikas, B. (2012). Intellectual Economics and Creation of A Knowledge Based and Knowledge Economy: New Challenges in the Context of Global transformation. *Intellectual Economics*. Vol. 6, No 1(13), p.673-694. ISSN 1822-8011.
- Rakauskienė, O. G., Servetkienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje. Monografija. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.
- Rakauskienė, O.G. (2006). Valstybės ekonominė politika. Monografija. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.
- Stiglitz J. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*, New York.
- Tarptautinio Valiutos Fondo statistikos duomenų bazė (2014). [Interaktyvus] Prieigą per internetą: <https://www.imf.org/external/data.htm>

- Tvarionavičienė, M., Balkytė A. (2010). Perception of competitiveness in the context of sustainable development: facets of sustainable competitiveness. *Journal of Business Economic and Management*, 2010, 11(2): 341–365.
- Vasiliauskas A. (2000). Lietuvos ekonomikos plėtros strategijos kūrimo ir įgyvendinimo metodologiniai principai. Pinigų studijos. Lietuvos bankas.
- Vasiliauskas A. (2004). Įmonių ir nacionalinės ekonomikos strateginio valdymo sąsajos, Pinigų studijos. Lietuvos Bankas.
- Vasiliauskas A. (2010). Europos Sąjungos 2020 m. strategijos įgyvendinimo nacionalinių rodiklių tarpusavio suderinamumas ir atitikimas nacionaliniams strateginiams tikslams, tyrimo ataskaita, Vilnius.
- Versli Lietuva statistikos duomenų bazė. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.verslilietuva.lt/lt/rinku-apzvalgos/>

SOCIAL ECONOMIC RISK ANALYSIS OF LITHUANIA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION COUNTRIES

Arturas Jurgelevicius

Summary

Social economic risk factors of country risk assessment of Lithuania have been analyzed in the article. Recent economic downturn caused and sharpened a number of economic and social problems. Poor economic recovery, high rate of unemployment, social and economic inequality, not flexible and dynamic structure of industry might be considered as factors which will limit the economic growth and prosperity in the country for upcoming decade. Analysis has suggested that Lithuania has reached 72% of European Union economic level. In order to achieve the average of European Union's countries economic level Lithuania has to gain more than 4% of growth of GDP rate annually. In the context of regional deep recession or country's dependency on European market, it seems impossible to achieve this goal in 2030 if other variables have not change. Analysis of Lithuanian industry and export structure suggested that Lithuania mainly produce low value added goods and this has not changed for the last decade. It was identified that Lithuania is experiencing high level of social exclusion which negatively affect the development of the country. Social economic trends might do high pressure on state budget demanding increase taxes tariffs and expand tax base in the country.